

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору
імя Кандрата Крапівы

БЕЛАРУСКІ ФАЛЬКЛОР

МАТЭРЫЯЛЫ І ДАСЛЕДАВАННІ

Зборнік навуковых прац

Заснаваны ў 2014 годзе

Выпуск 11

Мінск
«Беларуская навука»
2024

Зборнік змяшчае раздзелы: «Даследаванні», «Агляды», «З рукапіснай спадчыны», «Матэрыялы і вынікі палявых даследаванняў», «З Калекцыі фальклорных запісаў», «Юбілеі», «Рэцэнзіі». Тэарэтычны блок адведзены актуальным пытанням вывучэння народнай казкі і гумару, верша і песеннай творчасці, даследуюцца розныя аспекты абраднасці, сакральнай географіі, асобны акцэнт зроблены на праблемах ідэнтычнасці. Друкуюцца раннія запісы беларускіх народных казак, прыказак.

Падрыхтаваны ў межах выканання тэмы «Беларускі фальклор у еўрапейскай прасторы: этнічныя маркеры, дыялектная шматстайнасць, сучасныя інтэрпрэтацыі», № 20210782 ад 16.04.2021 Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы» на 2021–2025 гады, навук. кіраўнік А. І. Лакотка.

Зборнік разлічаны на фалькларыстаў, этнолагаў, мовазнаўцаў, мастацтвазнаўцаў, краязнаўцаў, а таксама ўсіх, хто цікавіцца народнай спадчынай.

Рэдакцыйная калегія:

Таццяна Валодзіна (гал. рэд.) – доктар філал. навук, НАН Беларусі

Сяргей Віцязь – доктар гістар. навук, НАН Беларусі

Елізавета Квілінкова – доктар гістар. навук, НАН Беларусі

Тадэвуш Наваградскі – доктар гістар. навук, БДУ

Вольга Шарая – доктар філал. навук, НАН Беларусі

Іна Швед – доктар філал. навук, Цэнтр даследавання Беларусі
ў Аньхойскім універсітэце, Кітай

Альберт Байбурын – доктар гістар. навук, Еўрапейскі ўніверсітэт, Расія

Фларэнціна Бадаланава-Гелер – доктар філал. навук, Вольны ўніверсітэт, Германія

Марэ Кыйва – доктар філал. навук, Літаратурны музей, Эстонія

Андрэй Мароз – доктар філал. навук, Расійскі дзяржаўны гуманітарны ўніверсітэт, Расія

Станіслава Небжэгоўска-Бартміньска – доктар філал. навук,
універсітэт Марыі Кюры-Складоўскай у Любліне, Польшча

Любінка Радэнкавіч – доктар філал. навук, Акадэмія навук, Сербія

Рэдакцыйная рада:

Мікалай Антропаў, Алена Боганева, Юрый Внуковіч, Сяргей Грунтоў,
Настасся Шэйбак, Юлія Крашаніннікава, Сяргей Русецкі, Сяргей Санько

Яніна Грыневіч (сакратар) – кандыдат філал. навук, НАН Беларусі

Рэцэнзенты:

кандыдат гістарычных навук Т. І. Кухаронак,

кандыдат філалагічных навук Л. М. Салавей

Уваходзіць у «Пэралік навуковых выданняў Рэспублікі Беларусь для публікавання
вынікаў дысертацыйных даследаванняў», уключаны ў міжнародную базу даных Scopus
і базу даных Расійскага індэкса навуковага цытавання (РІНЦ)

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF BELARUS
The Center for the Belarusian culture, language and literature researches
Institute of Art History, Ethnography and Folklore

BELARUSIAN FOLKLORE

D A T A A N D R E S E A R C H

Collection of scientific articles

Founded in 2014

Issue 11

Minsk
“Belaruskaya Navuka”
2024

UDC 398(=161.3)(082)

The collection contains sections: “Research”, “Overviews”, “From the manuscript heritage”, “Data and results of field research”, “From the collection of folklore records”. The theoretical block is devoted to current issues in the study of folk tales and humor, poetry and folk songs. Various aspects of rituals and sacred geography are explored. Special emphasis is placed on issues of identity. Early recordings of Belarusian folk tales and proverbs are published.

This issue is related to the topic “Belarusian folklore in the European space: ethnic markers, dialectal diversity, modern interpretations”, No. 20210782 dated 04/16/2021 of the State Program of Scientific Research “Society and Humanitarian Security of the Belarusian State” for 2021–2025, head A. I. Lakotka.

The collection is intended for folklorists, ethnologists, linguists, art critics, local historians, as well as anyone interested in folk heritage.

General Editorial Board

Tatsiana V. Valodzina (editor-in-chief) – Doctor of Philology,
National Academy of Sciences of Belarus

Siarhei P. Vitsiaz – Doctor of Historical Sciences, National Academy of Sciences of Belarus
Elizaveta Kvilinkova – Doctor of Historical Sciences, National Academy of Sciences of Belarus
Tadeush A. Novogrodski – Doctor of Historical Sciences, Belarusian State University
Volha M. Sharaya – Doctor of Philology, National Academy of Sciences of Belarus
Ina A. Shved – Doctor of Philology, Center for the Study of Belarus, Anhui University
Albert Baiburin – prof. dr hab., European University at St. Petersburg, Russia
Florentina Badalanova Geller – prof. dr hab., Freie Universität Berlin, Germany
Mare Kõiva – prof. dr, Estonian Literary Museum, Estonia
Andrey Moroz – prof. dr hab., Russian State University for the Humanities, Russia
Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska – prof. dr hab.,
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Poland
Ljubinko Radenkovic – prof. dr hab., Institute for Balkan Studies SASA, Serbia

Yanina I. Hrynevich (secretary) – Candidate of Philology,
National Academy of Sciences of Belarus

Editorial Board

Mikalai P. Antropau, Alena M. Bohanieva, Yury I. Vnukovich, Siarhiej Hruntout,
Nastassia A. Sheiback, Yulia Krasheninnikova, Siarhiej V. Rusiecki, Siarhei I. Sanko

Reviews

Candidate of Historical Sciences Tatsiana I. Kucharonak,
Candidate of Philological Sciences Lia M. Salavej

Included in the “List of scientific publications of the Republic of Belarus
for publishing the results of dissertation research”, in the Scopus international database
and in the Russian Science Citation Index (RSCI) database

© The Center for the Belarusian culture, language
and literature researches, 2024

© Design by the RUE “Publishing House “Belaruskaya
Navuka”, 2024

ЗМЕСТ

■ Даследаванні

<i>Сяргей Грунтоў</i> . Памяць вусная, пісьмовая, вечная ў культуры беларускіх сялян пачатку XX ст.	11
<i>Юрый Внуковіч</i> . Характарыстычныя прыкметы беларусаў і літоўцаў у народа-апісаннях XIX – пачатку XX стагоддзя	28
<i>Леанід Каянідзі</i> . Структурна-семіятычныя і гісторыка-генетычныя асаблівасці беларускіх казак «Кумаў ложак» («Разбойнік Мадэй») (СУС 756В).....	62
<i>Яніна Грыневіч</i> . Беларускія народныя песні на сцэне з 1880-х да пачатку 1930-х гг.	87
<i>Юры Пацюпа</i> . Цэзура як функцыя метрыкі: кумулятыўная цэзура фальклорнага 8-складовіка	107
<i>Іна Швед</i> . Фатаграфічны, рэліквійны і наратыўны медыумы праз прызму фалькларыстыкі (на сучасным матэрыяле Берасцейшчыны).....	131
<i>Дзмітрый Скварчэўскі</i> . Сакралізацыя прыродных і культурных аб'ектаў у Беларусі (на прыкладзе калодзежа каля вёскі Паручнікі Бешанковіцкага раёна)	161
<i>Анастасія Фядотава</i> . Адлюстраванне этнічных мішэняў і скрыптаў у жартах з архіўных матэрыялаў Уладзіміра Сысова.....	183
<i>Алена Ляшкевіч</i> . Кулінарны код масленічнай абраднасці Беларусі і Падляшша.....	197

■ Агляды

<i>Ілья Бутаў</i> . Каталог непрызнаных цудаў Вілейшчыны	220
<i>Соф'я Мяснікова</i> . Вывучэнне беларускага фальклору ў Омскім Прыіртышшы.....	235

■ Матэрыялы і вынікі палявых даследаванняў

<i>Аксана Селях</i> . Дзявочая рукапісная культура другой паловы XX ст.: па матэрыялах з Заходняга Палесся	248
<i>Іна Швед</i> . «Всэ так, Боже-Боже, шэ всэ wspomінаяцца...»: фотаальбом і каментар яго ўладальніцы з Павіцця Кобрынскага раёна	262
<i>Ірына Мазюк</i> . Баба Галена з Паясельдзя і яе казкі.....	279

■ З рукапіснай спадчыны

Беларускі казкавы матэрыял у рукапісах Рускага геаграфічнага таварыства. <i>Падрыхтаваў Вячаслаў Мартысюк</i>	296
---	-----

■ З Калекцыі фальклорных запісаў

<i>Ірына Смірнова. Новыя персаналі ў беларускай фалькларыстыцы. Маісей Крэмнеў</i>	307
<i>Прыказкі з рукапісу М. Крэмнева 1901–1905 гг. Падрыхтавала Аліна Высоцкая</i>	314
<i>Беларускі фальклор у запісах Зоські Верас. Падрыхтавала Алена Паўлава</i>	324
<i>Фёдар Сарока. «...Як той казаў...». Парэміялагічныя абразкі</i>	336

■ Юбілеі

<i>Яніна Грыневіч. Ёсць знакавыя сустрэчы: успаміны пра Арсеня Сяргеевіча Ліса, фалькларыста і настаўніка</i>	350
---	-----

■ Рэцэнзіі

<i>Таццяна Валодзіна. «Ой, баб, як мне жыць?»: Пра кнігу Генадзя Лапаціна «Паслядоўніца»</i>	354
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

■ Исследования

<i>Сяргей Грунтов</i> . Память устная, письменная, вечная в культуре белорусских крестьян начала XX в.	11
<i>Юрий Внукевич</i> . Характеристические признаки белорусов и литовцев в народо-описаниях XIX – начала XX века	28
<i>Леонид Каяниди</i> . Структурно-семиотические и историко-генетические особенности белорусских сказок «Кумова кровать» («Разбойник Мадей») (СУС 756В)	62
<i>Янина Гриневич</i> . Белорусские народные песни на сцене с 1880-х до начала 1930-х гг.	87
<i>Юрий Потюпо</i> . Цезура как функция метрики: кумулятивная цезура фольклорного 8-сложника.....	107
<i>Инна Швед</i> . Фотографический, реликвийный и нарративный медиумы через призму фольклористики (на современном материале Брестчины)	131
<i>Дмитрий Скворчевский</i> . Сакрализация природных и культурных объектов в Беларуси (на примере колодца у деревни Поручники Бешенковичского района)	161
<i>Анастасия Федотова</i> . Изображение этнических мишеней и скриптов в шутках из архивных материалов Владимира Сысова	183
<i>Алена Лешкевич</i> . Кулинарный код масленичной обрядности Беларуси и Подляшья	197

■ Обзоры

<i>Илья Бутов</i> . Каталог непризнанных чудес Вилейщины	220
<i>Софья Мясникова</i> . Изучение белорусского фольклора в Омском Прииртышье....	235

■ Материалы и результаты полевых исследований

<i>Оксана Селях</i> . Рукописная культура девушек второй половины XX века: по материалам Западного Полесья	248
<i>Инна Швед</i> . «Всэ так, Боже-Боже, шэ ўсё ўспомінаяцца...»: фотоальбом и комментарий его владелицы из Кобринского района	262
<i>Ирина Мазюк</i> . Баба Галена с Поясельдзя и ее сказки	279

■ Из рукописного наследия

Белорусский сказочный материал в рукописях Русского географического общества. <i>Подготовил Вячеслав Мартысюк</i>	296
---	-----

■ **Из Коллекции фольклорных записей**

<i>Ирина Смирнова. Новые персоналии в белорусской фольклористике. Моисей Кремнев</i>	307
<i>Пословицы из рукописи М. Кремнева 1901–1905 гг. Подготовила Алина Высоцкая</i>	314
<i>Белорусский фольклор в записях Зоськи Верас. Подготовила Елена Павлова</i>	324
<i>Федор Сорока. «...Як той казаў...». Паремнологические этюды</i>	336

■ **Юбилеи**

<i>Янина Гриневич. Есть знаковые встречи: воспоминания об Арсении Сергеевиче Лисе, фольклористе и наставнике.....</i>	350
---	-----

■ **Рецензии**

<i>Татьяна Володина. «Ой, баб, як мне жыць?»: О книге Геннадия Лопатина «Последовательница».....</i>	354
--	-----

CONTENT

■ Research

<i>Siarhei Hruntoŭ</i> . Oral, written, eternal memory in the culture of Belarusian peasants at the beginning of the 20th century	11
<i>Yury Vnukovich</i> . Characteristic features of belarusians and lithuanians in ethnographic descriptions of the 19th – early 20th century.....	28
<i>Leonid Kaianidi</i> . Structural-semiotic and historical-genetic features of the Belarusian fairy tales “Godfather’s Bed” (“Robber Madej”) (SUS 756B).....	62
<i>Yanina Hrynevich</i> . Belarusian folk songs on the stage from the 1880s to the early 1930s.	87
<i>Jury Paciupa</i> . Caesura as a function of the metric: The cumulative caesura of the octosyllable meter	107
<i>Ina Shved</i> . Photographic, heirloom and narrative mediums through the prism of folkloristics (on the contemporary material of Brest region).....	131
<i>Dzmitry Skvarcheuski</i> . Sacralization of natural and cultural objects in Belarus (on the example of the well near the Paručniki village, Biešankovičy district)	161
<i>Anastasiya Fiadotava</i> . Depiction of Ethnic Targets and Scripts in Jokes from Uladzimir Sysou’s Archive	183
<i>Alena Leshkevich</i> . Culinary code of Maslenica (Shrovetide) rites in Belarus and Podlasie	197

■ Overviews

<i>Ilya Butov</i> . Catalog of unrecognized miracles of Viliejka district	220
<i>Sofia Miasnikova</i> . Belarusian folklore studies in the Omsk region near the river Irtysh	235

■ Data and results of field research

<i>Aksana Seliach</i> . Girls’ handwritten culture of the second half of the 20th century: based on materials from Western Polesye.....	248
<i>Ina Shved</i> . “Everything is so still remembered, my God”: a photo album and commentary by the owner from Povit, Kobrin district.....	262
<i>Iryna Maziuk</i> . Grandmother Haliena from Pajasiėldzie and her fairy tales.....	279

■ From the manuscript heritage

Belarusian fairy-tale material in the manuscripts of the Russian Geographical Society. Prepared by <i>Viačaslaŭ Martysiuk</i>	296
---	-----

■ From the collection of folklore records	
<i>Iryna Smirnova</i> . New persons in Belarusian folklore. Maisei Kremnev.....	307
Proverbs from the manuscript of Maisei Kremnev from 1901–1905. <i>Prepared by Alina Vysotskaya</i>	314
Belarusian folklore in the records of Zos’ka Veras. <i>Prepared by Alena Paulava</i>	324
<i>Fiodar Saroka</i> . “...As he said...”. Paremiological icons	336
■ Anniversaries	
<i>Yanina Hrynevich</i> . There are significant meetings: memories of Arsień Lis, folklorist and mentor	350
■ Reviews	
<i>Tatsiana Valodzina</i> . “Oh, grandmother, how can I live?”. About Hennady Lapacin’s book “Follower”	354

МАТЭРЫЯЛЫ І ВЫНІКІ ПАЛЯВЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

АКСАНА СЕЛЯХ

ДЗЯВОЧАЯ РУКАПІСНАЯ КУЛЬТУРА ДРУГОЙ ПАЛОВЫ ХХ ст.: ПА МАТЭРЫЯЛАХ З ЗАХОДНЯГА ПАЛЕССЯ

Даследаванне праблемы трансфармацыі штодзённасці і жыцця сельскай моладзі ў тым ліку, уключае ў сябе зварот да дзявочай рукапіснай культуры. Культурна-антрапалагічнае вывучэнне дзявоцтва прадугледжвае ўсебаковы аналіз не толькі матэрыяльных і сацыяльных формаў, «структур» штодзённасці, але і ўвагу да суб'ектыўнага мікрасвету дзяўчыны і ўласна да дзявочага этасу: каштоўнасных арыенціраў і ўяўленняў, стэрэатыпаў мыслення і паводзін. Пачуццёва-эмацыйны свет дзяўчат знайшоў заўважнае асвятленне ў пісьмовых формах фальклору. Рукапісная традыцыя, уласцівая дзявочай культуры другой паловы ХХ ст., не знаходзіць працягу ў штодзённым жыцці сучасных дзяўчат. Яна захавалася пераважна ў асабістых архівах ці ва ўспамінах. Гэтыя абставіны актуалізавалі правядзенне працы ў «полі».

Нашай мэтай было не столькі абазначыць тыпалогію, тэматыку, жанравую разнастайнасць рукапіснай дзявочай культуры, колькі зразумець, якім чынам гэты культурны пласт асэнсоўваўся яе стваральніцамі і карыстальніцамі, якую ролю ў іх жыцці ён выконваў. Інакш кажучы, цікава было дазнацца, як жанчыны артыкулююць свой вопыт. Прымяненне ў працэсе даследавання інструментару вуснай гісторыі дапамагло «наблізіцца» да разумення перажыванняў, эмоцый, пачуццяў, якімі суправаджаліся дзявочыя пісьмовыя практыкі.

Матэрыялы, прадстаўленыя ніжэй, былі сабраныя ў выніку асабістых палявых даследаванняў, што праводзіліся ў 2022–2023 гг. Тэрытарыяльна былі ахоплены асобныя вёскі Кобрынскага, Маларыцкага, Бярозаўскага, Івацэвіцкага, Пружанскага, Брэсцкага, Пінскага, Драгічынскага і Іванаўскага р-наў Брэсцкай вобл. Апытваліся жыхаркі сельскіх населеных пунктаў 1930–1980-х гг. нараджэння. Было зафіксавана 46 глыбокіх нефармалізаваных і паўфармалізаваных інтэрв'ю. Сярод інфармантак вышэйшую адукацыю мелі 22 %, сярэдняю спецыяльную – 37 %, агульную сярэдняю – 30 %, няпоўную сярэдняю – 11 %. Паводле рэлігійнай прыналежнасці 90 % інфармантак праваслаўныя, 10 % – пратэстанткі.

Палявыя матэрыялы дазваляюць зрабіць выснову аб тым, што дзявочая рукапісная культура на працягу другой паловы ХХ ст. была прадстаўлена шырокай жанравай разнастайнасцю: песеннікі, шыткі пажаданняў, анкеты, альбомы, дзённікі, соннікі, лісты, подпісы на фотакартках.

Падчас інтэрв'ю я задавала пытанне: *Ці пісалі Вы, калі былі дзяўчынай, песеннікі, анкеты, шыйткі пажаданняў і інш.? Спачатку, як правіла, гучаў фармалізаваны адказ – «так» або «не». Адмоўны адказ атрымліваўся ў выключных выпадках. Амаль усе з апытаных адказвалі станоўча. Варта зазначыць, што само пытанне неяк аўтаматычна выклікала эмацыйнае ўзбуджэнне ў жанчын, аб чым сведчаць фармулёўкі адказаў. Прыкладу некаторыя прыклады:*

Да, да! Было, было! І песеннікі, і анкеты, і стихи! (Зап. ад Л. М. Цюшкевіч, 1962 г. н., Драгічынскі р-н);

Во! Песеннікі былі, анкеты былі... (Зап. ад Л. І Селях, 1969 г. н., Івацэвіцкі р-н);

Да, тоді ооох! Тоді тітраді заводылы, та вжэ пысалы (Зап. ад Н. Л. Янушчык, 1962 г. н., Драгічынскі р-н);

О, да! Анкеты...что ты! (Зап. ад І. С. Пархомчык, 1966 г. н., Кобрынскі р-н);

Да, конешно! «Дневнік жызнi» був (Зап. ад С. В. Нічыпорчык, 1963 г. н., Драгічынскі р-н);

О! Канешно! Чэрэз гэто всэ пройшлэ... (Зап. ад Н. І. Ксёнда, 1960 г. н., Іванаўскі р-н);

Да! То само було пік гэты всякі песеннікі (Зап. ад М. П. Ксёнда, 1975 г. н., Іванаўскі р-н).

Спеўнікі

З сабраных і прааналізаваных палявых матэрыялаў вынікае, што найбольш распаўсюджанай формай існавання пісьмовага фальклору сярод заходнепалескіх вясковых дзяўчат былі сшыткі з песнямі. Самі рэспандэнткі называюць іх па-рознаму: «песеннік», «сшытак», «песнік», «спеўнік». Пачуўшы пытанне пра песеннікі, жанчыны імгненна звярталіся да ўспамінаў, якія ахвотна, з усмешкай на твары распавядалі:

В песеннике всё записывали. Обменивались. И обязательно в этом песеннике красивые открыточки должны быть вклеены. С открыточек цветочки вырезали. Такими интересными делами были заняты (Зап. ад Л. М. Цюшкевіч, 1962 г. н., в. Субаты Драгічынскага р-на);

Ну, песенники писали. Песни переписывали, это да <...>. Наклейки были. Обложку подписывали и это само обкладывали. Тада ж таких обложек покупных не было. Так обкладывали, хто газетками, хто журнала у кого-то разыщёт красивого, да шо-нибудь да обложит <...>. Шо пели – то й писали. Выучит какую песню нравицца, кто-то перепишет, а ты вжэ в него попросишь да перепишешь. А потом уже учили да пели (Зап. ад В. М. Гузарэвіч, 1963 г. н., в. Новы Двор Пінскага р-на);

Мы пісалы з подружкаю. Мы ходылы в одын клас і мы ходылы на свадьбы. мы цэлюю тітрадь частушок напысалы <...>. Я кажу: «Ніна, мы ж підэмо на свадьбу, а мы нэ знаем частушок». А вона кажа: «Валя, давай, знаеши, завэдэм такую тітрадь, і всі попэрэпісуюмо і мы будэмо вспомятаты: заглянулы – і вспо-

нілы» <...>. Можа до ста чы шчо напысалы. Разных-разных (Зап. ад В. Я. Капцявай, 1955 г. н., в. Пярэспа Драгічынскага р-на);

Пишется куплет синим, припев красным, там еще шо-то зеленым выделяется. Там еще шо-то подрисуется в тему (Зап. ад Л. І. Селях, 1969 г. н., в. Альба Івацэвіцкага р-на);

Да. Какие-то стихи мы туда писали. Гадания на картах. У падружки адна в адной брала, это всё переписывали. Переписывали, и дневник так не заполняли красиво и аккуратно, как именно ту тетрадь, этот дневник. Разными ручками. Но красиво вот! <...> Таню Буланову переписывали. Я не понимала, можэ оно и не нравицца, но если на четьре на пять лет девчонка старше и классная, – всё, мы всё перепишем, там всё украшаем. В школе мы этим всем обменивались. Дневники по школе не заполняли, домашнее задание не делали, но вот это... (Зап. ад А. М. Маліч, 1983 г. н., в. Тышкавічы Іванаўскага р-на);

Пісали! І я пісала!¹ Потому што я любіла очень петь, а тагда вжэ Эдіта Пьеха пела, ужэ очень популярна была. Крiсталинская пела, Кобзон пел, Хіль пел. А оні ж красiвые пелі...Трошын очень красiво пел. А все песні... ну, iногда запомніш, которую очень полюбіш, а другую не запомніш. Позапісуеш в тетрадь і там то цвiточкі нарисуеш чы ешчо што-нiбудь (Зап. ад Л. Д. Садоўскай, 1949 г. н., в. Бярэзніца Пружанскага р-на);

У нас было такое, что все девчонки завели общие тетради, где они писали песенки, разрисовывали эти тетрадочки, вкладывали вырезки из открыток. Ну это была священная общая тетрадь. Переписывали друг у друга, разрешали посмотреть. Иногда песни утрировались, иногда припев от себя. Вот это было (Зап. ад В. І. Ігнацюк, 1954 г. н., агр. Дзiвiн Кобрынскага р-на).

Фарзац спеўніка з в. Акцябр
Кобрынскага р-на. 1977 г.

Спевы былі неад’емнай часткай што-дзённага жыцця вясковых дзяўчат. Яны выконваліся падчас вячоркавых збораў, за працай, на вяселлі ці iншых святах, таму фiксацыя песень забяспечвала зручнасць. Спеўнік уяўляў сабой своеасаблiвы архiў, да якога пры неабходнасцi можна было звярнуцца. Змест песенных зборнiкаў 1950–1960-х гг. сведчыць, што гэта быў, пераважным чынам, пiсьмовы варыянт традыцыйнага вуснага фальклору. Народныя песні ў сшыткi дзяўчат траплялi з розных крынiц:

Ну то ж некоторые песні, шо шэ родiтели пелi. Мы вывучылi самы iх i запiшеш ужэ тую песню. А откуда мы iх пэрэпiсувалы? От просто з народа <...>. Всё-такі в нас

¹ Дыялектная гаворка перадаецца адпаведна гучанню, а руская мова – адпаведна лiтаратурным нормам.

в деревне большинство старинные песни все пели. Лучшие нравилась усім (Зап. ад С. С. Міранюк, 1945 г. н., в. Навасёлкі Кобрынскага р-на);

От будэмо мэ сьдзітэ ўвэчора, а йдуць дояркэ. А мэ чэпымось до іх: «Поспівайтэ для нам, поспівайтэ...» А вонэ вжэ посядають коля нас і співаюць <...>. І будуць співатэ для нас. А мы вжэ слухаемо... (Зап. ад Л. І. Саковіч, 1948 г. н., в. Сулічава Драгічынскага р-на);

Адкуль бралі? На свадзьбе зачуеш, ці ад радні (Зап. ад І. І. Івашка, 1943 г. н., в. Лазаўцы Івацэвіцкага р-на);

Одна молодыця на роботы співала, на перерыві, а я запісала (Зап. ад М. І. Калодзіч, 1945 г. н., в. Еўлашы Іванаўскага р-на).

Склад песенных зборнікаў 1970–1990-х гг. быў значна пашыраны ў параўнанні з спеўнікамі 1950–1960-х гг. Папулярнасцю яшчэ карысталіся песні з рэпертуару вакальна-інструментальных ансамбляў «Пламя», «Песняры», «Сябры», «Поющие гитары». Даволі часта ў зборніках сустракаліся ўкраінскія народныя песні, сярод якіх: «В саду гуляла», «Ой, у вишневому саду». Але «народны» песенны корпус з цягам часу прадстаўляўся ўсё менш. Запісваліся, у асноўным, шлягеры, выкананыя вядомымі спевакамі савецкай эстрады (А. Пугачовай, С. Рагару, І. Кабзонам, Э. Хілем і інш.), а таксама саундтрэкі да кінафільмаў. Стрыжнёвай тэмай песень ва ўсе часы было каханне (шчаслівае і нешчаслівае). Сярод папулярных песень, занатаваных у сшытках, былі наступныя: «Позвони мне, позвони», «Всё пройдёт», «Я не могу иначе», «Первый поцелуй», «Эхо любви» і г. д. У канцы 1980-х – 1990-я гг. дзяўчатамі запісваліся тэксты песень гуртоў «Мираж», «Ласковый май», выканаўцаў А. Апінай, М. Жураўлёвай, Т. Буланавай і інш. Крыніцамі тэкстаў былі разнастайныя часопісы, газеты, тэлебачанне, радыё.

Старонкі з спеўнікаў, канец 1960-х – 1970-я гг. з в. Еўлашы Іванаўскага р-на

Старонка з спеўніка з в. Акцябр
Кобрынскага р-на. 1983 г.

Откуда мы переписывали? Что я хочу сказать?! Бумажные носители ведь существовали, и песни существовали. Иногда они утрировались, иногда сочинялись. Иногда сочинялся припев от себя. Ну как-то началась переписка из рук в руки <...>. То, что нам нравилось, на слуху по радиоточке (Зап. ад В. І. Ігнацюк, 1954 г. н., агр. Дзівін Кобрынскага р-на).

Паступопа мянялася мэта фіксацыі песен. Калі напачатку зараджэння ў колах дзяўчат пільмовага фальклору галоўнай мэтай заставалася сумеснае выкананне песен, то ў больш позні час (1980–1990-я гг.) каштоўнасць заключалася ў іншым. Значным стала не спяванне само па сабе, а веданне слоў актуальных папулярных твораў, каб падпяваць артысту, выканаўцу па радыё, тэлебачанні альбо на дыскатэках.

З матэрыялаў, з якімі ўдалося папрацаваць, вынікае, што перыяд апошняй трэці ХХ ст. характарызуецца існаваннем жанравай разнастайнасці. Нягледзячы на тое, што ў спеўніках, аформленых у гэты час, большы аб'ём займалі ўласна песні, па сваім змесце яны былі поліжанравымі. Значная ўвага надавалася вершам, прыпеўкам, афарызмам, тлумачэнням сноў, прадказанням, варожбам і інш. Тым самым спеўнік з цягам часу трансфармаваўся ў цэлы зборнік. Аналіз матэрыялаў сведчыць, што корпус вершаваных тэкстаў, у тым ліку песенных, прызначаны для пазнання і выхавання пачуццяў. Асноўнымі канцэптамі, якія асэнсоўваліся ў розных формах дзявочай славеснасці, былі *каханне і сяброўства*. Пра гэта кажуць, напрыклад, назвы вершаў: «Испытание», «Любовью дорожить учитесь», «Не покидай меня», «Гордость» і інш. Прыклад аднаго з вершаў:

*Забудь! Он тебя не достоин.
Вернется – будь с ним холодна.
Пусть он не знает лучше,
Как ты страдала одна.*

З успамінаў:

Дай одэн одному пышэм да й пэрэдаем, да дільмся, да пэрэпысваем. А шэ й дівчата булэ прыезжалэ з якіх другіх шэ ж. Бувае і городскіе. Чі госты нашы дэ прыезжаюць, тожэ дэлылыся. <...> Я і сама прідумляла нішо сама, як і коровы пасэши дэ. Прідумляеш сам тую пісню (Зап. ад Н. І. Ксёнда, 1960 г. н., в. Тышкавічы Іванаўскага р-на);

Мы были студентами, то мы всегда ехали с картошки и гарлапанили всегда то эту: «У субботу Янка ехаў ля ракі, пад вярбой Алёна ...рушнікі», то там ещэ шо-нибудь: «Как калине к дубу перебраться». Короче, песни гарлапанили студентами. Да и народные тоже. Патому шо мы их ещэ помнили (Зап. ад Л. Р. Пракапюк, 1969 г. н., в. Акцябр Кобрынскага р-на);

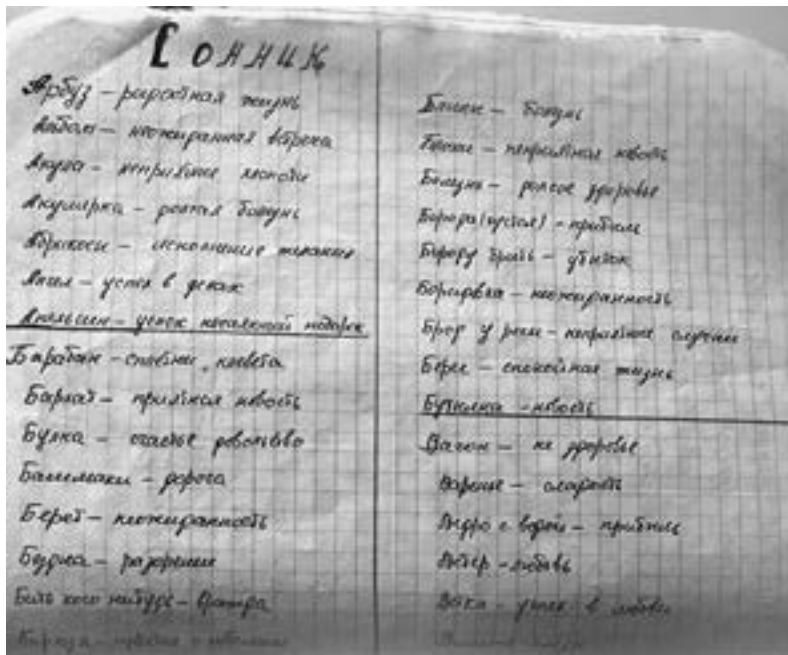
У часы бытавання спеўнікаў аб псіхалогіі адносін казаць было не прынята, але ў некаторых сшытках сустракаліся парады на розныя выпадкі жыцця. Вось «папярэджанні», якіх варта было прытрымлівацца пры заляцаннях з хлопцамі: *Если хочешь быть любимой, не влюбляйся ни в кого, пусть сначала он полюбит, а потом уж ты его; Шутя любя, но не люби шутя; Люби глазами всех, а сердцем – одного.* Давалася таксама парада, як выбіраць сябра: *Того зови лишь только другом, кто за тебя готов страдать, в несчастье плакать одинок, и счастье вместе разделять.*

Даволі часта дзявочы зборнік дапаўнялі акравершы, якія таксама былі звязаныя з тэмай кахання. Яны ўяўлялі сабой тэксты, якія атрымоўваліся ў выніку чытання першых літар кожнага радка верша:

*Ты хочешь знать, кого люблю я,
Его не трудно угадать.
Будь повнимательнее, читая,
Я буду буквы выделять.*

Асобнае месца ў дзявочых зборніках займалі рознага кшталту прадказанні лёсу. Гаворка ідзе пра варожбы і тлумачэнні сноў. Адна з жанчын успамінала:

Где-то у меня даже был на двух листочках написано, шо обозначает какой сон <...>. Ну, хто-то из бабушек, прабабушек, бо старенькие были. То хто-та находил где-то какие-то старинные сонники, книжечки и уже тогда оттуда где-то. Я помню, там недалеко от нас жила такая. Она сама с Повити, у её бабушка была. И в той бабушки был такой сонник. То вот иногда нам давали

Старонка з тлумачэннем сноў з в. Дарапеевічы Маларыцкага р-на. 1986 г.

«Сакрэтная старонка» з спеўніка
з в. Акцябр Кобрынскага р-на. 1983 г.

его посмотреть, и мы вжэ кое-что себе выписывали. Вот. И вжэ потом девочка каждая одна у одной переписывала (Зап. ад М. А. Кірылюк, 1940 г. н., в. Бельск Кобрынскага р-на).

Акрамя тлумачэнняў сноў, для прадаквання будучыні дзяўчаты выкарыстоўвалі таксама «чыхалкі», «ікалкі». Чыханне і іканне ў кожны з дзён тыдня мае сваё значэнне.

У некаторых сшытках, недзе ў сярэдзіне, знаходзілася сагнутая ў трохкутнік «сакрэтная» старонка. Яна была разлічана на найбольш зацікаўленых людзей. Разгарнуўшы гэтую старонку, можна было ўбачыць жартоўныя словы тыпу «Не сунь нос в чужой вопрос».

«Дзённікі жыцця»

Спецыфічнай формай камунікацый дзяўчат паміж сабой, а таксама з хлопцамі былі сшыткі з пажаданнямі, якія некаторыя рэспандэнткі называлі «дзённікі жыцця». У такім сшытку змяшчаліся рознага кшталту пажаданні, якія былі адрасаваныя яго ўладальніцы. З успамінаў:

Да, конечно! «Дневник жизни» був <...>. Это мы так называлэ в школе, можэ восьмэй клас. Пожэланіе, фамілія, імя, отчество пісалэ. Там, о нас мненіе. Песні. Кто в любви кому-то признавался. Там рисовалэ <...>. В тетрадке заворачивалэ конвертиком і там просто вжэ пожэланіе. І, ек жэ ж там нызывалось?

З «Дзённіка пажаданняў» з в. Мяфёдавічы Кобрынскага р-на. 1980 г.

Мы туда ложэлэ фантікі <...>. От когда-то ж нравилось вырізаты всякые журналэ, картінкэ. Мы тудэ в пожэланіе фантік. Ну, в магізіне всякэ безділушкэ булэ помню. От наклейкэ такэ тожэ булэ. Там, просто конвертік і пожелаіне от кого. І на всю тетрадку. Шоб ныхто ны чытав, заворачувалэ. Тіпа это був сікрет такэй (Зап. ад С. В. Нічыпорчык, 1963 г. н., в. Літоўск Драгічынскага р-на);

Да, велі, велі! «Вспоминай иногда, если будет когда... А всегда вспоминать невозможно...»; «Алая роза упала на грудь, Милая Лена, меня не забудь!» (Зап. ад А. І. Кардашук, 1968 г. н., аг. Моталь Іванаўскага р-на).

Адзін з такіх дзённікаў, пачынаўся з наступных вершаваных радкоў:

Тили-тили-тили-бом, начинается альбом!
Пишите, милые подруги! Пишите, милые друзья!
Пишите всё, о чём хотите. Но только глупостей нельзя!
Кто альбом возьмет без спроса, тот останется без носа!

Анкеты

Сяброўская, а таксама рамантычная камунікацыя была магчыма праз запаўненне анкетнага апытальніка. Пытанні знаходзіліся ў самым пачатку сшытка і былі пранумараваныя. Асноўны аб'ём анкеты складалі адказы сяброў на ўвесь спіс пытанняў. Сярод найбольш папулярных пытанняў былі наступныя: «Хто падабаецца з хлопцаў?», «Хто лепшы сябар/сяброўка?», «Любімы настаўнік/прадмет?» Акрамя таго, абавязкова трэба было напісаць пажаданне для ўладальніцы анкеты і сфармуляваць меркаванне аб ёй:

Всякие вопросы, ответы... и про школу что-то, и про дом что-то: про братиков, сестричек, например. И про любовь, естественно... там любит, ревнует (Зап. ад Л. І. Селях, 1969 г. н., в. Альба Івацэвіцкага р-на);

Першыя старонкі анкеты з в. Літоўск Драгічынскі р-на. 1980 г.

Обыкновенная тетрадка. Пишешь там фамилию, имя, отчество <...>. Артисты кумиры кто? Артисты кино? Артисты эстрады? Кого ты любишь из класса? <...>. Загибали листики. И уже кто заполнял, каждому давали и уже каждый заполнит и уже что-то про тебя напишет (Зап. ад Л. М. Цюшкевіч, 1962 г. н., в. Субаты Драгічынскага р-на);

О, да! Анкеты... что ты! Анкеты это так было популярно! Передаем другу другу анкеты там... и даже «Кого ты любишь?». И все такие вот вопросы жизненные. А шэ, як даш хлопцам, шоб хлопцы запылілі. И шось там понапісують хорашее про тебя, то шо ты вжэ! Такая довольная. Внимание уделили (Зап. ад І. С. Пархомчык, 1966 г. н., в. Мяфёдавічы Кобрынскага р-на);

Мы з города навчылысь тые анкеты, як в інстытуце <...>. Твоя лучшая певіца? Эдіта Пьеха, допустім в моей молодості. Там, год рождэння, любімы учитель, любімый предмет, любімая песня, отакое во (Зап. ад Н. Д. Пашковіч, 1953 г. н., в. Барысаўка Кобрынскага р-на).

«Размова з сабой»

Успаміны жанчын сведчаць аб існаванні дзявочых практык напісання асабістых дзённікаў. Паглядзець прыклады такога кшталту сшыткаў мне не давалася. Рэспандэнткі казалі, што ў іх не захаваліся дзённікі. Прычынай таксама можа быць зразумелае нежаданне дзяліцца з незнаёмым чалавекам асабістым, «інтымным» светам. З палявых матэрыялаў:

Дневники писали. Это разговор с собой. Как прошел день? С кем поругалась, с кем помирилась? Кто кому что сказал? Кто кому что должен? Кого обидел или кто тебя обидел? Или вот твои планы на будущее? С кем бы хотела там встретиться? И так далее. Вот (Зап. ад М. А. Кірылюк, 1940 г. н., в. Бельск Кобрынскага р-на);

Это было всегда. Дневнички велись всегда, во все века, что называется. У меня дневника не было <...>. Дневники – ну это уже сокровенное. Я не могу сказать, что кто-то: «Ну, давай мы твой дневник почитаем». Это исключённый вариант. Этого я не видела ни у кого (Зап. ад В. І. Ігнацюк, 1954 г. н., г. Кобрын);

У сестры моей дневники были. Я помню стаскивала почитать (Зап. ад Л. І. Селях, 1969 г. н., в. Альба Івацэвіцкага р-на).

Змест прааналізаваных фальклорных матэрыялаў дае падставу глыбей зразумець спецыфіку перыяду дзявоцтва. Менавіта ў гэты час на першы план у дзяўчат выходзіла матрыманіяльная ўстаноўка, што яскрава адлюстроўвалася ў пісьмовай культуры. Эратычна маркіраваная тэматыка вершаў, песен, афарызмаў указвае на той факт, што пісьмовыя практыкі дзяўчат ігралі значную ролю ў дэтабуізацыі інтымнага жыцця і ажыццяўлялі функцыю гендарнай сацыялізацыі. Па сутнасці, пісьмовы фальклор з’яўляўся легальнай формай «прагаворвання» дзяўчатамі сваіх пачуццяў і жаданняў.

Варта зазначыць, што жанрава-тэматычная спецыфіка дзявочай рукапіснай культуры вызначалася канфесійнай прыналежнасцю. Матэрыялы, разгледжаныя вышэй, былі прыведзены са «сшыткаў» дзяўчат праваслаўнага веравызнання. Сярод дзяўчат з пратэстанцкіх цэркваў на працягу другой паловы ХХ ст. таксама папулярнай была традыцыя весці спеўнікі: *Раньшэй такэх ны было пічатаных. Ну, а тогдзі от рукэ пэрэпэсувалэ друг у друга. <...>. Всі пісалы. Хто як мог. От еслі хотів себе пріобрэсті песні, шоб булы, всі псалы: і мужчінэ і жэнічінэ <...>. Наша ж молодёж обшчаецца далеко і от дэто ўслышалэ й побачілэ от там песню навчэлыся і пэрэпісалэ. А тэі од тэх, а тэі од тэх – і от так пушло <...>. Хто способный, то такэе розочки, чі шэ шо для украшэнія* (Зап. ад С. П. Дарапей, 1944 г. н., в. Бельск Кобрынскага р-на);

Ну, это, когда мне было лет 15–16 где-то уже. 1970-е, начало 1970-х. Принесли такие сборнички. Их специально кто-то делал вручную. Как книжечки маленькие. Переплеталось это, обложка твердая. И вот переписывала я от руки песни. У меня был почерк хороший. Я всем переписывала. Тогда не печаталось ничего <...>. Как-то молодёжь друг другу предавала и всё переписывалось. Кто-то сочинял, переписывал от руку передавалось. Где-то поедем услышим научимся и уже себе запишем (Зап. ад Т. А. Рыжук, 1957 г. н., г. Кобрын).

Сам песенны сшытак мог мець розныя назвы, напрыклад: «Духовные песни для всех любящих Господа» ці «Сборник духовных песен». Адметным было тое, што ў сшытках змяшчаліся выключна хрысціянскія песні, у якіх праслаўляўся Бог. Такім тэмам, як «каханне», «сяброўства» (у свецкім разуменні гэтых слоў) асобная ўвага не надавалася. Асаблівасцю з’яўлялася тое, што практыка весці зборнікі песень была ўласцівая, у тым ліку хлопцам і мужчынам. Дзяўчаты абменьваліся сваімі спеўнікамі і альбомамі, як правіла, падчас царкоўных сходаў. Зборнікі не ўключалі ў сабе варожбы, тлумачэнні сноў, прадказанні, паколькі ў пратэстанцкай культуры яны былі забаронены. Прычынай было, як распавядалі рэспандэнткі, цвёрдае перакананне ў сувязі рознага роду прарочых практык з нячыстай сілай. Тэксты песен адлюстроўвалі каштоўнасныя арыенціры, якіх павінна прытрымлівацца дзяўчына. Прыклады тэкстаў песен, запісаных А. А. Давідзюк, 1956 г. н. в. Глінянкі Кобрынскага р-на:

*Учитесь, юноши и дети,
Как нужно Господу служить.
Дабы не вспасть в мирские сети
И жизнь свою не погубить.*

Радкі з іншай песні:

*Пусть твоим украшением будет не плетенье волос, ни наряд,
Ни уборы твои дорогие, но твой добрый приветливый взгляд.*

Пашыраным сярод дзяўчат было вядзенне «альбомаў» накшталт «дзённікаў пажаданняў». Частка альбома альбо нават асобны сшытак мог адводзіцца для фіксацыі адрасоў сяброў, родзічаў: *У нас были «альбомы». Обычный альбом*

Змест спеўніка з в. Павіцце Кобрынскага р-на. 1960 г.

такой с гладкими листами, и мы там приклеивали свою фотографию и писали пожелание и обменивались вот этими альбомами. И это нам очень нравилось. <...> Мы все сделали такие фотографии б на 9. <...> Могу там какой-то цветочек, открыточку <...>. И в итоге получался целый альбом от друзей пожеланий с фотографиями (Зап. ад Т. А. Рыжук, 1957 г. н., г. Кобрын).

«На долгую память»

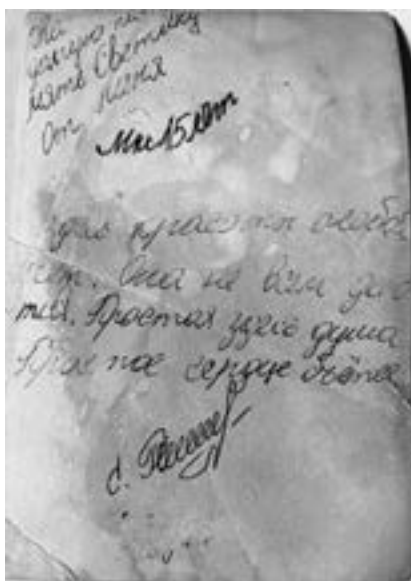
Інтэнсіфікацыя міграцый дзяўчат у горад суправаджалася наладжваннем кантактаў. Падчас пражывання ў інтэрнатах у перыяд навучання альбо працы ў горадзе, выезду на «сезоны» за мяжу адбывалася пашырэнне сяброўскага кола. Камунікацыя на адлегласці нярэдка працягвалася праз ліставанне. Дзеля захавання вобраза ў памяці дзяўчаты паміж сабой, а таксама з хлопцамі абменьваліся фотаздымкамі. На адваротным баку пакідалі спецыфічныя подпісы, якія, як правіла, утрымлівалі дату і месца фотаздымка, колькасць гадоў, вершаваныя радкі. Прывяду некалькі прыкладаў подпісаў фатаздымкаў, з якімі пашанцавала папрацаваць: «Пусть волны жизненного моря не смогут память обо мне», «Не нравится – порви, а нравится – храни», «Лучше вспомни и взгляни, чем взгляни и вспомни», «Дарю на долгую память, а может на несколько дней. Все это зависит от дружбы, от дружбы твоей и моей»;

Да, есть фотографии. Писалы стихи. Даже сейчас вот вжэ 40 лет прошло, даже большэ. Есть подружкэ, которэ то даже фотографии я их не помню, а там написанэ стіхі от, ностальгія такая. Сядем посмотрим: «О, в мана вжэ няма, а в ейі сохранилысь фотографии на долгую память». І там подпісі такэі да, чітаеш і когда то думалы, шо ныкогда ны забудым, но прошло врэмя конечно, всё помынялось. Став совсем образ другэй жызні. Воно ны забувалось:

Адваротны бок фотаздымка «На доўгую памяць»
з в. Літоўск Драгічынскага р-на. 1978 г.

подружжы, дружыя, но всё равно своя жизнь сталаі всё как-бы чуть-чуть вдаль отошло, а вжэ твоя жизнь другая пошла. Совершэнно другіе вжэ дружыя і замуж, дзеці... (Зап. ад С. В. Нічыпорчык, 1963 г. н., в. Літоўск Драгічынскага р-на);

По газетах колыся знакоми́лыся. «Зорька» колыся газета була, «Піонер Беларусі» газета. Там жэ есть такі, шо опублікують якого стішка, подпэсують. І так знакоми́лыся <...>. На сезонах знакоми́лыся і з хлопцамі, і з дывчатамі. Пэрэпысувалыся (Зап. ад Л. М. Капуза, 1961 г. н., в. Сварынь Драгічынскага р-на).

Фотаальбомы

Не засталіся па-за маёй увагі яркая аформленыя фотаальбомы, сярод якіх сустракаліся вясельныя, проста сямейныя, з перыяду навучання. У некаторых сямейных архівах мне давялося ўбачыць такія альбомы. Дзяўчаты аздаблялі вокладку альбома, а таксама амаль усе яго старонкі нейкімі наліпкамі і выразкамі. Акрамя таго рабілі вершаваныя подпісы да асобных фотаздымкаў. У канцы фотаальбома выдзялялася месца для запісаў адрасоў сяброў.

Старонка з фотаальбома з г. Кобрын. 1988 г.

«Ну а щас дажэ самім было б інтарэсно тые анкеты почітаць»

Лёс сшыткаў жанчын склаўся па-рознаму. Некаторыя з іх «кудысьці падзелі» дзеці або ўнукі. Некаторымі маці распальвала печ. Некаторыя засталіся на гарышчы ў бацькоўскай хаце, якая альбо знаходзіцца далёка і наведваецца зрэдку, альбо была ў свой час заселена новымі гаспадарамі, якія ўжо даўно пазбавіліся ад «непатрэбнага хламу». На пытанне «Ці захаваліся ў Вас песеннік, анкета ці іншыя сшыткі?» найчасцей, на жаль, прыходзілася чуць адмоўны адказ:

Нет, конечно. Уже в печках давно! Все квартиры получали, поуждали от родителей. То дачи (Зап. ад В. М. Гузарэвіч, 1963 г. н., в. Новы Двор Пінскага р-на);

Нет. Можэ мама попаліла. Мама очень любила все палить. Всё, чуть что, сразу всё... А тем более в деревне печку запалить надо было или лучиной или газетой, бумагой. То там все пошло в ход. Конечно, здорово было бы щас показать внукам (Зап. ад Л. М. Цюшкевіч, 1962 г. н., в. Субаты Драгічынскага р-на);

Вот недавно нашла песенник. Но, наверное, с макулатурой дэ-то я его вынэсла. I так мне было інтарэсно, той песеннік просматривала. Цветные заглавия, там картінкі всякы наклеены, перэводкэ откудата <...>. Вот інтарэсно, правда (задумалася). Мы в деревне тую хату прудалі родітельскую. Там щас другіе люді жывут. То можэ там на чердаке это все і поастовалось. А там в коробках это всё лежало... точно (з жалем). Но наверно там і осталось ...всё мы там і пооставляли. Кто там счїтав, што это потом кому-то... Ну а щас дажэ самім было б інтарэсно тые анкеты почітаць (Зап. ад І. С. Пархомчык, 1966 г. н., в. Мяфёдавічы Кобрынскага р-на);

У нас діты сїчас сохранияють. Мы когда-то ны сохраниялы. Я уїхала. А когда-то ж, знайтэ, ны було ны бумагы, нычого. Мама попалыть все. Это шчас всего хватает... А тогда ны було чым пічку растопыты. Той, дэсь якая бумажка, мама возъмэ і ны спрашуе нас. Вот так вот (Зап. ад В. Я. Капцяевай, 1955 г. н., в. Пярэспа Драгічынскага р-на);

От зарэ ны знаю. От дэ-то булы оны, но от я от давно, вжэ года два-тры, куда-то засунула і ны могу найты. А так оны всё врэмя булы от у мэнэ эті тітраді. Я знаходыла от, мы так сміялыся з дывчатамі <...>. Я от сама хотїла, думаю, ну дэ ж я дівала?! I так я ёго і ны нашла (Зап. ад А. І. Кардашук, 1968 г. н., аг. Моталь Іванаўскага р-на);

Я оставїла дома. А после ж меня была моя сестра. Можэ дэ на макулатуру здала в школу. Я ж ні знаю. Ні тітрадей моїх школьных нету. Вжэ когда я коснулась, когда мої детї вырослі і говорат: «Мама, де твої тетрадї?» Кажу: «Дед когда-то на чердак носїл». Пошлі на чердак, а там нічего нет (Зап. ад Л. Д. Садоўскай, 1949 г. н., в. Бярэзніца Пружанскага р-на).

У жанчын захавалася трапяткое стаўленне да сваїх сшыткаў, у якіх увасабляецца іх памяць пра юнацкія гады. Многія рэспандэнткі захоўваюць свае рукапісы ў спецыяльна адведзеным месцы, якое ўяўляе сабой іх асабісты патаем-

ны архіў. У гэтым архіве, сярод іншага, захоўваецца ўсё тое, што з'яўляецца дарагім для іх: граматы, падзякі, знакі пашаны; фотаздымкі ўнукаў, дзяцей; фотаздымкі з выступаў ансамбля, у якім яны прымалі ўдзел значную частку свайго жыцця і г. д. На імгненне ў мяне складвалася ўражанне, што да свайго «сховішча» яны не звярталіся гадамі і, што, магчыма, гэтыя «песеннікі» і «анкеты» ўжо ім не патрэбны. Але, калі я назірала за тым, як у іх «гараць вочы» амаль на кожную «паперку», было зразумела, што мае думкі памылковыя. Напрыклад, у момант, калі я прасіла на некаторы час забраць з сабой іх сшыткі (з абяцаннем іх у хуткім часе вярнуць), каб папрацаваць з імі ў больш зручных абставінах, назіралася некаторая напружанасць пры агульнай добразычлівасці. Амаль кожная з жанчын прамаўляла фразы накшталт «гэта мая памяць», «а можа яшчэ спатрэбіцца мне, дзецям, унукам». Адна інфармантка распавядала, што, калі адбываецца вечар сустрэчы выпускнікоў школы, яна абавязкова бярэ з сабой анкету і яны сумесна з сябрамі праглядаюць яе і ўспамінаюць свае малодыя гады.

Заўважу, што кожная з інфармантак была даволі адкрытая да размовы і не «саромелася» таго, што я, старонні чалавек, даведаюся пра асобныя бакі яе асабістай, інтымнай прасторы. Асаблівае пачуццё ўзнікала, калі я разумела, што працую з крыніцай, якой 50, 60, а то і больш гадоў, што гэтыя сшыткі трымалі ў руках як мінімум некалькі дзесяткаў чалавек, якія пакінулі след у выглядзе малюнка, пажадання і г. д. Складвалася ўражанне, што ў момант знаёмства з тэкстамі я нібыта пражываю асобныя фрагменты чужога жыцця, падглядаючы за ім.

На працягу другой паловы ХХ ст. рукапісная культура (постфальклор) была складанай часткай штодзённага жыцця вясковых заходнепалескіх дзяўчат. Яна пачала зараджацца прыкладна з сярэдзіны ХХ ст. У 1950-я – пачатку 1960-х гг. вядзенне «сшыткаў» было ўласціва пераважна тым вяскowym дзяўчатам, якія мелі кантакты з горадам (ад'езд у горад з мэтай атрымання адукацыі, уладкавання на працу, гасцявання ў родзічаў). У гэты перыяд рукапісная традыцыя была пашырана, як правіла, сярод пісьменных дзяўчат. Найбольшую папулярнасць, ахоп, жанравую разнастайнасць дзявочы пісьмовы фольклор атрымаў у 1970–1990-я гг. Пісьмовы фольклор адлюстроўваў культурную спецыфіку пэўнага асяродку, а таксама светапогляд яго стваральніц і карыстальніц.